

Henrik Pontoppidan

(1887) Nådsensbrød

indsidder-rønner husmands-
steder

Der stod en eftermiddag et stort spektakel omme i smøgen bag gadekæret, hvor fire-fem sorte indsidder-rønner ligger sammenbyltede under skolebakken.

Anledningen var vægtig nok; det var Stine Bødkers, der skulle på
5 „Kassen“.

Dette er den folkelige betegnelse for herredets store, nyopførte fattig- eller arbejdshus, der er egnens stolthed og pryd. Nu skal man i sandhed også vanskeligt kunne tænke sig noget, der så lidt minder om de gamle, smudsige og stinkende sognefattiggårde, hvor man i gamle dage stuede
10 folk sammen på må og få og lod dem leve efter eget forgodtbefindende. Helt kongeligt ligger „anstalten“ på toppen af en kratbevokset banke ud mod fjorden – muret i rødt og gråt, med spir på gavlene og majestædens navnetræk funkende i guld på blå grund over indgangsdøren.

Fremmede, der kommer forbi på vejen, vil sikkert ikke anslå det
15 til mindre end et kgl. tugthus el. lign.; og mere end én besindig mand, der har vovet sig inden for det jernbespirede plankeværk og betragtet de mægtige trappegange, varmeapparaterne og de dekorerede lofter, har rystet betænkeligt på hovedet og ymtet om overdrivelse.

Det skulle da netop være, at han er kommen op i en af de store sale,
20 hvor lemmerne sidder rækkevis under vinduerne og fletter sivmætter og binder kurve – mændene og fruentimmerne hver i sin fløj. Der er altid noget uhyggeligt ved synet af en sådan forsamling gamle, livstrætte mennesker, hvem tilværelsen intet længere har at byde – især, hvor livets lange kummer allerede har sat så dybe mærker af tilintetgørelse som på
25 disse.

Det er de udslidte kræfter, de forkomne eksistenser fra herredets hytter og huler, der samles herinde imellem disse mure, når hånden bliver for svag og ryggen for kroget til længere at bære livets byrder. De sidder nu her, ens i dragt ligesom søskende, med rent linned og
30 så velkæmmede og renvaskede, som de næppe nogensinde har tænkt at skulle blive det i denne verden – men tillige så stille og underligt eftertænksomme, som var også allerede evigheden begyndt for dem her i disse store, højtidelige rum, hvor lyset fra de høje vinduer falder ind som med en overjordisk glans, og hvor den mindste hosten eller harken
35 giver genlyd under loftet som i en kirke.

Tavse og andægtige flytter de deres stive, krogede fingre, fæster simen i halmen, knytter på og trækker til, time ud og time ind med mekanisk regelmæssighed – kun nu og da skræmmet op ved lyden af inspektørens knirkende morgensko, når han nærmer sig op ad trapperne. Der går da et ængsteligt sæt ned gennem rækkerne. Og idet hans store gulfaderskikkelse viser sig i døren, dukker de gamle hoveder endnu en tomme dybere ned over måtterne.

Det eneste, der bringer lidt oplivende afveksling i den lange dags ensformighed, er madklokkens klemten. Så såre denne lyder, rejser alle sig op, børster omhyggeligt halmstumperne fra skødet ned i den reglementsmaessige lille bunke på gulvet og begiver sig ud på trappegangen, hvor en opsynsmand ordner dem i rækker på to og to. Ved et givet tegn afmarcherer de derpå ned til køkkenlemmen, hvorfra de lidt efter stiger op, hver med en krukke forsigtig mellem hænderne og med de stivnede træk ligesom optøede af den liflige damp, der står dem op om næsen.

Om morgenen består måltidet af en halv pot kogt, brunt vand – øl kaldes det officielt – og et kvartpund tørt rugbrød, hvilket sidste de ihærdigt og begærligt sutter i sig med de tandløse gummer, idet de flittigt bløder det i vandet. Til middag er det vælling og en sild, eller grøn søbekål med roer og kartofler – samt duften af inspektørens bøv, når de på deres krukke-march stjæler sig til et øjeblik at standse ud for døren til det private køkken. Flæsket serveres til midaftensmålet sammen med endnu en skive tørt rugbrød og en halv krukke mælkevand, hvorpå opsynet gør en runde gennem stuerne for at påse, at intet overflødigt bortspildes eller forputtes.

Overhovedet går alt for sig med en nøjagtighed og orden, der må kaldes mønsterværdig. Fra lemmerne om morgenen klokken fire purres op af sengene og indtil den reglementerede aftenmønstring, hvor blandt andet dagsarbejdet udmåles og bedømmes, hersker der en punktlighed og disciplin, der ikke kan være bedre på nogen rekrutkaserne. Det er helt forbavsende, med hvilken adræthed disse gamle skørhovede mennesker overalt og ved enhver lejlighed ved at finde deres pladser og kende deres pligter. Selv de genstridigste gemytter og urimeligste særlinge – og hvor findes de hyppigere end blandt skrøbelige gamle! – slibes i løbet af en fjorten dages tid til de føjeligste led i mekanismen og fremstiller sig straks den første udgangssøndag for omverdenen med dette ugengivelige fællespræg af slunken og renvasket tamhed, der karakteriserer dem alle fuldt så vel som selve den grå vadmelsuniform.

Nu må det også af alle erkendes, at man i den nuværende inspektør har fundet en mand, der i en sjælden grad er som skabt til den stilling, han er sat til at beklæde. Stor og frygtindgydende, så endog gulvene skælver under hans trin, med en gammel underofficers hele fugtige majestæt og upåvirkelige koldblodighed, fører han fast og myndig styret. Med en holdning, som om han havde slugt et spanskrør eller i det

gemytter personer

mindste holdt et sådant skjult under sin tæt tilknappe frakke, vandrer han sine rundture op gennem trapperne og hen igennem stuerne for med sin enestående evne til at opdage hver mindste uregelmæssighed eller ringeste forsømmelse at udøve anstaltens reglements-mæssige justits.

5 Til den ende findes nede i kælderen en række små, mørke, vel aflå-
sede rum – „brummerne“ – hvor synderne sættes ind til en træbriks,
en halmsæk og et nyt testamente for *der* et par dages tid i ro at overveje
og angre deres brøde ... en straf, for hvilken inspektøren som gammel
militær har en naturlig forkærlighed, og til hvilken han af egen krænk-
10 pligtfølelse endnu føjer afknapping på madrationerne ... til fordel for
sin navnkundige præmiesø „Gine“.

Det kan nu efter alt dette umuligt vække forbavselse, at anstalten fra
alle sider berømmes som en virkelig mønsteranstalt. Det er slet ikke skry-
deri, når inspektøren med selvfølelse betror den interesserede fremmede,
15 som han forekommende viser rundt i den vidtløftige bygning, at denne
har dannet forbilledet for adskillige lignende barmhjertighedsasylers
i de omliggende herreder. Ja, rundt om i landet ligger der broder- og
søsteranstalter, der ikke i noget punkt står væsentlig tilbage, men træk
for træk viser oprindelsens fællesskab – lige til dette med majestættens
20 navneslyng som et betryggende segl over indgangsdøren.

Besyderligt nok synes nu herredets fattigfolk slet ikke taknemlige for
dette palads, hvormed man så rundhåndet har betænkt deres gamle
dage. Det er endda næppe for meget sagt, at dets blotte nævnelse kan få
25 den stærkeste pundtærsker til at blegne af skræk.

Heller ikke havde Stine Bødkers rettelig forstået at skatte dets sind-
rige ventileringsystem og smukke arkitektoniske linjer; og da man hin
eftermiddag kom for at afhente hende, og den enspændige fjælle-vogn,
der var tilsagt til at foretage flytningen, holdt uden for hendes dør, var
30 hun på ingen måde at formå til at følge; og da man ville bruge magt, satte
hun sig til modværge med en sådan lidenskab, at hendes skrig kaldte
folk til overalt fra byen.

Der blev et frygteligt røre. Den halve smøge stod til sidst fuld af
alle slags tililende; og igennem tilråb, latter, hundegøen og de netop
35 hjemslupne skolebørns jubel hørte man Stine skælde, bande og skribe
inde i sin stue, sådan som kun en drukken og splittergal kælling har vejr
til det.

En brøstfældig slagbænk, en ormegnavet kiste og forskelligt gam-
melt småskrammel – hendes samlede bohaver – havde man med møj-
40 fået fravristet hende og praktiseret ud af vinduerne. Man kunne udefra
tydeligt se, hvorledes hun med truende fagter skridtede frem og tilbage
inde i det tomme rum.

Det havde for øvrigt i den senere tid ikke været noget usædvanligt
for byens folk at se Stine i en sådan ophidselse. Hun havde forhen været

fjælle-vogn hestevogn med
et lad bestående af lange
brædder

brøstfældig skrøbelig

en skikkelig og stræbsom kone, der efter sin mands død havde ernæret sig selv og mange børn ved redeligt arbejde i roe- og kartoffelmarkerne og overhovedet overalt, hvor man havde brug for en bred ryg og et par rappe næver. Men siden hun forgangen høst kvæstede sin hånd i et damptærskværk, var hun under den fortvivlede kamp for tilværelsen bestandig oftere tyet til fattigfolks store trøster, til brændevinens barmhertighed. Fra det øjeblik, det blev hende klart, at hendes modstand var forgæves, og at arbejdsanstalten tidlig eller silde ville blive hendes sidste asyl, slap alle tøjler hende afhænde; ... og nu gik hun derinde over gulvet som et vildt dyr, skrækkelig tilredt, med huen gleden bagad fra den halvskaldede isse og oversmurt med skarn.

skarn møj eller snavs

En flok støjende mænd og karle, der havde samlet sig i døren, søgte på gemytlig vis at tale hende tilrette. Men hver gang en af dem nærmede sig eller blot strakte hånden ud imod hende, krummede hun sig sammen af raseri og stampede i gulvet. Nu og da gik hun hen til vinduet og spyttede ud på drengene, der skreg – og da ville skrålet ikke standse.

Endelig kom sognefogden, som man havde skikket bud efter.

avner de skaller der sidder rundt om kernerne i korn

Han kom lige fra tærskeloen – hidsig og varm – med avner hængende i håret og i hans nye grå vadmølsbukser.

Hastig trængte han sig gennem sværmen og gik ind i stuen. Her blev han stående midt på gulvet med skrævende ben og de udspilede hænder hvilende på hofterne.

Da det gik op for Stine, hvem hun havde for sig, blev hun med ét stum. Langsomt og med et skulende blik trak hun sig tilbage over gulvet og anbragte sig i den inderste krog som i en forsvarsstilling.

Sognefogden fulgte hende med tunge, skræmmende træskotrin.

„Du vil vel ikke lægge hånd på fogden, Stine!“ sagde han, idet han smilte i en behagelig følelse af sin magt.

Der var nu fuldkommen stilhed ude og inde. Stine var sunken i knæ. Hun holdt afværgende de jordsorte, magre og rystende hænder frem foran sig, mens underkæben bevægede sig op og ned som for at tale. Men der kom ingen lyd. Kun øjnene – små, sorte, rædselsslagne under den rødplettede pande – hvor de bad!

Det var et ynkværdigt syn.

Fogden trådte endnu et skridt frem for at tage fat i hende. I det samme lød det med en rusten stemme ude fra mængden:

„Åh – lad hende være, du!“

Og straks efter med tre-fire forskellige røster det samme tilråb:

„Lad hende være lidt!“

Sognefogden vendte sig ikke. Han havde formodentlig genkendt lange Zacharias Smøds stemme. Med et pludseligt hastværk fik han ved hjælp af et par hosstående karle Stines hænder og fødder bundet, hvorpå hun af fire mænd og under skolebørnenes fornyede skingren bares ud gennem døren.

Der er intet mål for, hvor hun skreg. Det var et skrig, der syntes at måtte nå ud til verdens ende og helt ind i himmelens riger. I døren brast hyssingen om hendes fødder, og hun begyndte rasende at sparke omkring sig. Da blev der latter blandt de unge karle, der stod hos. Men
5 i en fart fik fogden hende smidt ned i vognhalmen, et par mand sprang op, kusken smækkede på hesten, ... og vognen rumlede af sted.

Så var det forbi, og folk skiltes roligt.

Fogden og den lange Zacharias Smed vekslede blot i forbigående et øjekast. Derpå gik de hver til sit. --

10 Lidt efter kom provsten kørende gennem byen i sin nye landauer. Formodentlig må han have haft fornemmelsen af noget usædvanligt; thi da han kom til gadekæret, hvor skolebørnene endnu stod forsamlede, lod han vognen holde og spurgte, hvad der var på færde.

Og som med én mund og med huerne i hænderne svarede de små
15 i deres uskyldighed:

„Det var bare Stine Bødgers, der kom på Kassen!“

X